

Přihlášení proběhlo v pořádku.
Společnost • Rozhovor

Za kopcem žijí lidé

Iveta Millerová pochází z romského sídliště Chanov z rodiny s devíti dětmi. Je jediná ze svých vrstevníků, komu se podařilo vystudovat vysokou školu. A dnes pomáhá ke vzdělání dalším dětem.

Petr Třešňák a foto: Milan Jaroš

6. 2. 2016 | aktualizace 7. 2. 2016 10:20

Mostecký Chanov býval symbolem nejhoršího ghetta v Česku. Jaké bylo prožít dětství na tomhle obávaném sídlišti?

Mně se to líbilo. Vyrůstala jsem v Chanově asi od šesti let. Předtím jsme bydleli ve starém Mostě, který se koncem sedmdesátých let boural, a my jsme byli v poslední vlně stěhování. Tehdy se ještě na celém sídlišti dodělávaly asfaltové cesty, nikde nebyla žádná hřiště nebo pískoviště, leccos bylo rozestavěné. My děti jsme byly strašně zvědavé a užívaly si to. Nemůžu říct, že bych tam nebyla šťastná. Sociální situace se v Chanově změnila až později, po revoluci.

Vyrůstala jste s osmi sourozenci. Jak velký byt jste měli?

Čtyři plus jedna. Bylo nás sedm holek a dva kluci. Na panelák byly ty pokoje docela velké, ale ani tak jsme si nemohli dovolit mít každý svoji postel. Spali jsme po dvou, takže já jsem se o postel dělila se sestrou.

Sídliště bylo tehdy čistě romské, potkávala jste v dětství vůbec bílé?

Minimálně. Až do sedmi let, než jsem šla do školy, jsem třeba mluvila jenom cikánsky, dokonce jsem měla psa, který česky nerozuměl. Ve škole byly bílé jenom učitelky a občas přijela doktorka. Jako děti jsme vybíhaly na kopec, vlastně na hranice sídliště, a dívaly jsme se dolů za dálnici, jak tam jezdí auta a tramvaje. Pamatuju se, jak jsem se asi v devíti letech ptala táty, že když tam jezdí auta, asi tam taky budou žít nějací lidé. „To sedí,“ odpověděl mi. A na moje další otázky řekl, že ti lidé nejsou zlí, jen jiní než my. Že jestli je chci poznat, musím s nimi žít. A jestli chci s nimi žít, musím vystudovat. To byl pro mě zásadní životní moment. Od té chvíle jsem věděla, že chci studovat a poznat ty lidi za kopcem.

Co dělali vaši rodiče?

Moje maminka neumí číst ani psát, celý život uklízela. Tatínek vyšel základku a pracoval v technických službách jako popelář. Vedle toho byl ovšem výborný

muzikant, primáš mostecké cimbálovky. Díky tomu se často dostával do kontaktu se vzdělanými lidmi, kteří si ho najímali. V mém životě to sehrálo důležitou roli, protože když jsem měla jít do školy, absolvovala jsem vstupní prohlídku a lékař řekl, že jsem zralá na zvláštní školu. Dali mi vyplnit nějaké zadání, já jsem mu samozřejmě nerozuměla, tak mě chtěli poslat do zvláštní. Tatínek se o tom tehdy bavil s odborníky, které znal díky muzice, a ti mu řekli, ať to nedovolí. Tak si postavil hlavu, že půjdu do normální školy a že ji zvládnou. To bylo zásadní, protože kdyby kývl, celý můj život by se ubíral jinudy.

Škola počká

Jak těžké bylo dostat se z romského ghetta až na vysokou školu?

Nejdřív jsem si udělala učiliště, obor prodavačka pro obchodní domy. Po revoluci jsem nastoupila na střední školu v Praze, jenže jsem dost vážně onemocněla, takže mi tu školu v podstatě zatrhli, že se musím nejdřív vyléčit. Dostala jsem těžký zánět a lékaři mi tvrdili, že pokud chci mít děti, musím během několika měsíců otěhotnět, protože v budoucnu už to nepůjde. Já jsem strašně brečela, že chci studovat. A oni tehdy řekli tatínkovi: „Podívejte se, ona je mladá a ty budovy školy nespádnou. Pokud bude chtít studovat, tak ji to nepřejde, ani když založí rodinu.“ Tatínek neměl sílu jim vysvětlit, že jsem prostě cigánečka z Chanova a naše mentalita je úplně jiná.

Jak to dopadlo?

Byla jsem zoufalá. Děti byly všude kolem mě, vyrostla jsem s osmi sourozenci, někteří už v té době měli vlastní děti. U nás se stály fronty na záchod, všechno se točilo kolem dětí a já jsem jich prostě měla plné zuby. Tatínek říkal, že mě chápe, ale že si to budu za pár let vyčítat. No... postupně mě ukecal. Měla jsem tehdy přítele, vdala jsem se a spolu jsme otěhotněli. Bylo mi dvacet.

Proč jste si nechala tak mluvit do života?

Mohla za to kombinace autority otce a lékařů. Ale já jsem se tehdy zařekla, že si školu vzít nenechám. Narodily se mi postupně dvě děti, a jen co trochu povyrostly, začala jsem dělat brigády a šetřit si peníze. Pak jsem si podala přihlášku na střední školu. Vzali mě. Když jsem to oznámila tatínkovi, zeptal se mě cigánsky, jestli jsem se nezbláznila, že mám rodinu a dvě děti. Ale připomněla jsem mu, že mi kdysi slíbil, že můžu studovat. A tak mi nakonec požel. Pět let jsem dálkově studovala sociální pedagogiku ve vězeňské službě a pak jsem se rovnou přihlásila na vysokou. Napodruhé mě vzali. Chtěla jsem dělat sociální práci, být prospěšná komunitě. Tatínek mě vždycky vedl k tomu, abych nezapomněla, kdo jsem a odkud pocházím.

Znala jste tehdy v Chanově ještě někoho, kdo by měl vysokou školu?

V té době nikoho, byla jsem jediná. Většina mých vrstevníků má jen učňák.

Byl na vás otec nakonec pyšný?

Já nevím, on to nikdy neřekl... Ale třeba loni, když jsem odpromovala, to už táta nežil, tak jsem jela domů a volala jsem na maminku pod okny: „Děkuji ti za celoživotní výchovu a tady ti sděluju, že už jsem vysokoškolsky vzdělaný člověk.“ A maminka mi z toho okna říká: „Máš hlad? Pojď se najíst!“ A šli jsme ke stolu. Že by to nějak slavila nebo mě vyzdvihovala před ostatními sourozenci, to se u nás nedělá. Faktem však je, že když se dnes v rodině něco důležitého děje, můj postoj je pro ni zásadní. Ale jinak můj diplom nijak neřeší. Pro rodiče bylo vždycky důležitější, jestli jsem správně vychovaná a mám úctu ke starým lidem, ať jsou černí nebo bílí.

Zažehnout jiskru

V devadesátých letech se Chanov považoval za svého druhu český Bronx – nebezpečné ghetto, kam se nechodí. Co se vlastně stalo?

Situace se výrazně změnila, místní Romové na tom začali být především špatně ekonomicky. Všichni pracovali, po revoluci však přišla vlna propouštění a oni už práci nenašli. Ale ještě větší úder většina z nich dostala, když se rozdělilo Československo. Všichni se narodili na Slovensku, ale v Čechách žili přes třicet let, takže nepochopili, že je zapotřebí si požádat o české občanství. Stali se z nich cizinci, najednou neměli na nic nárok.

Vašich rodičů a sourozenců se to týkalo taky?

Moje rodina pochází ze Slovenska, ale já jsem jim občanství včas vyběhala. My jsme si to ohlírali, ale většina tomu nevěnovala pozornost. Tohle bylo období, kdy se strašně moc Romů zadlužilo a dostalo do velkých problémů. Najednou byli bez příjmů a nemohli si požádat o dávku. Nastal velký úpadek romské komunity v Česku. Než se všechno vyřídilo, většina se propadla do ekonomických problémů a už se z nich nedostala.

Chanov byl spojován s vysokou kriminalitou. Bylo na sídlišti opravdu nebezpečno?

To jsou z větší části spíš mýty, přímo v Chanově kriminalita skoro není. Když se zeptáte městské policie, která tam dojíždí, potvrdí vám to. Nevzpomínám si, že bych se tam někdy necítila bezpečně, naopak, to je vlastně prostor, kde já se cítím bezpečně. Trochu vyšší kriminalita bývala za hranicemi sídliště. Ostatně řada rodin nechtěla děti mimo Chanov právě proto pouštět.

A když se objevily drogy?

To bylo spíš později, ale zase – ti, kdo je brali, okolí obvykle nijak neohrožovali. To, co sídliště opravdu ničilo, byla ztráta zaměstnání těch lidí, chronické finanční problémy, různé nesplácené úvěry a leasingy. Začaly chodit doporučené dopisy a Romové nebyli schopni to vůbec uchopit. Zvenčí to těžko pochopíte, ale pro ně se běžné situace stávaly neřešitelnými – měli třeba dát pětisetkorunový kolek na nějakou žádost a neměli, kde na něj vzít. V té době jsem začala pracovat na okresním úřadě jako romský poradce a moje priorita byla vyhledávat tyhle rodiny, které nezvládají situaci, neorientují se

ve státní správě.

Tatínek mě vždycky vedl k tomu, abych nezapomněla, kdo jsem a odkud pocházím.

V Chanově pracujete už dlouho. Zlepšily se tamní poměry? A do jaké míry to odráží nějaký posun v romské komunitě v České republice jako takové?

Těžko říct, vždycky hodně záleží na komunálních politicích – jak dopadnou volby, jestli se vítězná strana o sídliště zajímá a jaké s ním má plány. Třeba ODS se před nějakými deseti lety hodně snažila, spolupracovala s naším sdružením a podporovala naše aktivity. Politici chtěli jednat přímo s Romy a třeba tehdejší primátor řešil věci přímo se mnou. Dnes však ze strany města nevnímám takovou podporu jako dřív a to mi vadí. Komunikace je složitější, pořád se scházejí nějaké pracovní skupiny a vyjadřuje se jeden expert za druhým, ale přímá práce s lidmi jako by utíkala.

Co by tedy romská komunita dnes podle vás potřebovala?

Takhle to nestojí – nejde jen o to, co by Romové potřebovali, ale také co chtějí sami dělat. Potřeba má vzejít od lidí, ne aby do nich společnost pořád něco sypala. Tohle je pro mě zásadní, protože jsem si všim musela také projít sama a vím, že bez pozitivní jiskry změna nepříjde. Právě proto mi vadí, že město dnes málo mluví přímo s lidmi, naplňují se potřeby organizací, a ne lidí ze sídliště. Je potřeba víc zapojit komunitu. Protože když přijede nějaká firma a něco opraví, lidé na tom svoje ruce nenechají a nebude to fungovat.

Jak se dá ta pozitivní jiskra zažehnout?

Dám vám příklad. Velkým problémem je na sídlišti stále nezaměstnanost. Lidé bez práce nedokážou splácet svoje závazky, ale zároveň je zadluženost nemotivuje pracovat. V momentě, kdy nastoupí do práce, zaměstnavateli se okamžitě ozve exekutor a jim zbude životní minimum. Před pár lety existoval výkon veřejné služby a to byl docela dobrý nástroj pro nezaměstnané.

Vážně? Ta praxe byla kritizována jako ponižující a nakonec ji zrušil Ústavní soud...

Záleží na tom, jak ji naplňujete, ale moje zkušenosti byly dobré. Naše sdružení tehdy uzavřelo kontrakt s radnicí a s úřadem práce, takže každý, kdo nastoupil do výkonu veřejné služby, dostal peníze navíc. My jsme to vymysleli tak, že lidé z Chanova se v rámci služby starali o obytné domy, v nichž bydlí. Uklidili odpadky, které se válely za dveřmi, dělali si drobné opravy, vytírali. Museli se o věcech domlouvat, spolupracovat. Upevnili se pracovní návyky, jejich okolí vypadalo lépe a je samotné to strašně bavilo. Najednou měli pestřejší životní program než ráno vstát a jít na úřad práce. Tímhle nástrojem se dalo s komunitou pracovat, vzdělávat ji a učit novým věcem. Potřebujete nějakou motivaci, takže já osobně lituji, že se veřejná služba zrušila.

Živé procesy

Hodně se věnujete práci s dětmi. Vidíte v té dnešní generaci víc dětí, které jednou dosáhnou na slušné vzdělání, než v té vaší?

Někdy před deseti lety jsme se v našem sdružení rozhodli, že budeme vyhledávat děti z Chanova, které mají studijní předpoklady. Našima rukama jich prošla spousta, museli jsme se ale vždycky rozhodnout, komu budeme věnovat individuální péči, kdo má potenciál studovat střední školu. To znamená nejen talent, ale také dobrou situaci v rodině, jestli to má vůbec smysl. Těch dětí bylo nakonec asi deset a daří se jim. Loni odmaturovala Anička Siváková, ta se letos hlásí na vysokou. Letos v květnu odmaturoují dva kluci, další se pak aspoň vyučili. Byla to však mravenčí práce.

V čem spočívala?

Pokud se bavíme o dětech z ghetta, v podstatě to znamená s nimi deset let každodenně žít. Nejdřív musíte přesvědčit rodinu, že to má smysl. Rodiče byli většinou rádi, že jsou děti u nás v centru a nepoflakuje se někde po ulicích. Děcka k nám chodila rovnou ze školy, učili jsme se s nimi, ale nejen školní látku a domácí úkoly, ale třeba taky finanční gramotnost, stolování, vystupování, jak se mají holky chovat, když například potkají nějakého kluka. Docházel nám s tím pomáhat jejich učitel z chanovské základní školy, který je dobře znal. Samozřejmě je musíte nějak motivovat a to u romských dětí není vůbec žádná legrace. U děvčat fungoval tanec – tancovaly za odměnu a nakonec v tom byly také moc dobré, vyhrávaly soutěže. A musíte také neustále pracovat s rodinou. Celý ten proces je obrovsky pracný a kdykoli se může něco zadrhnout. Třeba vztahy v rodině. Nastanou problémy mezi rodiči, sourozenci, potíže s alkoholem či dluhy. Dítě je ve stresu a zhorší se mu prospěch nebo k nám úplně přestane chodit. Jsou to živé procesy a nikdy nevíte, co se stane za týden.

Začínáte teď s dalšími malými dětmi?

Naše centrum pořád nabízí klasické volnočasové aktivity pro děti. Ale na intenzivní individuální péči už nemáme síly. Když jsem loni šla na maturitní ples a prožívala s Aničkou maturitní zkoušky, měla jsem obrovskou radost. Ale znamená to, že deset let věnujete obrovské množství energie někomu jinému. Chtěla bych teď chvíli normálně žít.

Jít střední cestou

Vzala jste si Čecha a vaše děti vyrůstaly ve smíšeném manželství. K jaké kultuře se vztahují?

Děti jsou míšené a úplně zlaté. My jsme se s manželem na začátku domluvili, že musí odmala zažívat oba světy a je na nich, jak se rozhodnou. Jestli se jim bude líbit víc ten český, nebo ten cikánský, ten můj. Anebo se vydají střední cestou a to bude trochu trnitější.

A jak se tedy rozhodly?

Jít střední cestou. Syn žije v Londýně a pracuje jako manažer v asijské restauraci, dcerka mi maturuje letos v květnu. Ale pravděpodobně taky zdrhne, protože obě děti mluví plynně anglicky.

Asi odcházejí z jiných důvodů, než Romové obvykle emigrují do Anglie?

Ano, oni se necítí být v Čechách utlačovaní. Mají světlou pleť, což je výhoda. Ale i jim bylo často nepříjemné, když slyšeli něco na adresu Romů, protože ono se to špatně poslouchá a málokdo je vyzbrojen tím, že to v pohodě vydýchá. Cizina je láká, protože se chtějí otrkat, získat pracovní zkušenosti. Proč tady čekat třicet let na nějakou pozici, když v zahraničí je perspektiva daleko větší. A u mě mají zelenou. Sice jejich odchod obrečím, ale držím jim palce.

Vedle takových odchodů na zkušenou je dnes Evropa i uprostřed velké migrační vlny. Česko se jí zatím ostře brání, ale přesto – nemáte obavu, že Romové přijdou o peníze, které teď putují na sociální programy, protože integrace uprchlíků bude potřebnější?

Pokud se to stane, je to podle mě v pořádku, nevnímám to jako ohrožení. Já si myslím, že tahle vlna nových migrantů naši společnost může vycvičit, a já jsem za ni spíš ráda. Protože až ona přijde, tak se ukáže, do jaké míry jsme vyspělí v toleranci. Ti lidé, kteří přijdou, mají jasno v tom, kde jsou jejich kořeny a co je jejich jazyk. My Romové se podle Čechů pořád někde touláme, nemáme nikde svoji zem a nevíme, co se sebou. Ale tohle bude společenství, které má jasnou kulturu, a jdou do cizí země kvůli pocitu ohrožení. Myslím, že to může českou společnost posunout. Těším se na to a klidně půjdu do nějakého integračního centra pro migranty pracovat. A jestli by se mělo padesát procent dotačních programů přelít na začlenění uprchlíků, tak já s tím souhlasím.

Iveta Millerová (44)

Pochází z početné romské rodiny. Vystudovala obory specializace v pedagogice a sociální pedagogická asistence na Univerzitě J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. Pracovala na různých pozicích v místní samosprávě, mimo jiné jako koordinátorka terénních sociálních pracovníků Magistrátu města Most. Od roku 2009 je ředitelkou Komunitního centra Chanov. Působí též v Praze, pomáhá sociálně slabým rodinám v Kyjích a na Černém Mostě. Má dvě děti.